

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу
ВОЛОЩУКА ВІТАЛІЯ РОСТИСЛАВОВИЧА
на тему: «Інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК:
теорія, методологія, практика»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

Актуальність теми дослідження, її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Сучасні загальносвітові тенденції економічного розвитку, досвід країн з розвиненим агропромисловим виробництвом, загострення проблеми продовольчого забезпечення людства, потреба у формуванні конкурентоспроможності вітчизняних аграрних підприємств задля реалізації їх природно-ресурсного потенціалу актуалізують необхідність активізації інноваційно-інвестиційних процесів в різних сферах АПК в Україні.

У цьому сенсі надзвичайно важливого значення набуває розробка напрямів та дієвих інструментів інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК, які забезпечать необхідну відповідність інвестицій інноваціям, тісну взаємодію інноваційної та інвестиційної діяльності суб'єктів агробізнесу. Особливої актуальності набувають питання пошуку і раціонального використання інвестиційних ресурсів для поживлення інноваційної активності агропромислових підприємств.

Необхідність системного розгляду вищезазначених питань та поглибленого вивчення інвестицій та інновацій у їх взаємозв'язку як єдиної системи, від успішності якої залежить розвиток суб'єктів економічної діяльності в аграрній сфері, слугує аргументом актуальності дисертаційного дослідження Волощука В.Р. з метою обґрунтування концептуальних засад і методичних та практичних положень інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК.

Про важливість і значимість дослідження також свідчить відображення його результатів у науково-дослідній роботі Подільського державного аграрно-технічного університету за темами «Розробка заходів з підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва на основі втілення досягнень науково-технічного прогресу, раціонального використання виробничого і трудового потенціалу, фінансових, кредитних, інвестиційних та інформаційних ресурсів, запровадження ефективного

менеджменту, застосування передових досягнень в обліку і аудиті» (номер державної реєстрації 0110U0050564) і «Формування стратегії та пріоритетів інноваційного розвитку аграрного сектору економіки в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0110U007032). Внесок здобувача полягає у визначенні теоретичних і методологічних засад інвестування інноваційного розвитку підприємств, діагностиці стану та тенденцій інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів агробізнесу, розробці практичних пропозицій з удосконалення процесів інвестування інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

Наукові положення, висновки і рекомендації Волощука В.Р., які містяться в роботі, опрацьовані у повній відповідності з метою та завданнями, предметом й об'єктом дослідження, базуються на загальнонаукових положеннях економічної науки і результатах наукових досліджень, їх узагальненнях, критичному осмисленні наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених з проблем інноваційного розвитку підприємств та їх інвестиційної діяльності.

Обґрунтованість наукових положень базується на використанні системного підходу та діалектичного методу пізнання економічних явищ і процесів, в результаті чого автору вдалося комплексно розглянути й надати обґрунтовані пропозиції щодо забезпечення інвестування інноваційного розвитку підприємств агропромислового комплексу. Крім того у роботі використано широкий спектр наукових методів та підходів, зокрема абстрактно-логічний, монографічний, метод статистичних спостережень, графічний і табличний, рейтингової оцінки, економіко-математичні методи та інші.

Робота Волощука В.Р. є оригінальним, комплексним та завершеним науковим дослідженням, здійсненим на високому теоретичному та практичному рівні. У першому розділі дисертант досліджує теоретичні засади інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств. Зокрема комплексно розглянуто концепції організації інноваційно-інвестиційного процесу. Особлива увага приділяється девелопменту, як перспективній формі організації інвестиційної платформи, з окресленням особливостей і проблем вітчизняного ринку девелоперських послуг (с. 33-37). Аналізуючи природу і роль інновацій за різними концепціями економічного розвитку, автор доводить необхідність переходу аграрних підприємств України до якісно нового інноваційного типу розвитку (с. 56). В розвиток цієї позиції з урахуванням специфіки аграрної сфери дослідником визначено принципи системи інноваційного розвитку підприємств (СІРП) та сформовано її концептуальну модель для АПК (с. 63-65). В теоретичному плані важливим є упорядкування категоріального апарату інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств (с. 84 і с. 87).

У другому розділі розкрито методологію інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК. Зважаючи на важливість саме факторного аналізу в дослідженні економічних процесів, дослідником систематизовано і структуровано чинники ефективності інвестиційної діяльності (с. 101), окреслено вплив на неї інвестиційної активності і привабливості (с. 104). В розвиток цих положень визначено порядок комплексної оцінки інвестиційної привабливості підприємства. Проведений здобувачем критичний аналіз існуючих моделей економічного розвитку на предмет їх ключових параметрів, переваг і недоліків, дозволив йому удосконалити модель дослідження детермінант економічного зростання і розвитку (с. 112). З метою визначення ефективності інноваційної діяльності автор пропонує комплексну систему показників, використання сукупного індексу інновацій та коефіцієнтів ефективності витрат на інновації, оцінки інноваційного потенціалу, тощо. Шляхом узагальнення методичних підходів до діагностики інвестиційної та інноваційної діяльності у їх взаємозв'язку запропоновано удосконалений підхід до поетапного комплексного аналізу інвестування інноваційного розвитку підприємства (с. 151). Багатоаспектність представленого в розділі 2 методичного інструментарію дозволяє провести ґрунтовне дослідження інвестиційно-інноваційних процесів на підприємстві.

У третьому розділі проведено дослідження динаміки ряду показників інноваційної діяльності підприємств в розрізі різних видів економічної діяльності та окремих регіонів України, здійснено оцінку рівня інноваційності підприємств АПК та механізмів реалізації ними інноваційних розробок. Порівняльний аналіз інноваційної діяльності підприємств за видами економічної діяльності з використанням ряду показників (чисельності інноваційно-активних підприємств, обсягу витрат на інновації (с.174-176) свідчить про відносно вищу інноваційну активність в сфері АПК підприємств з виробництва харчових продуктів. Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки не набули масштабності. За результатами досліджень різновидів інновацій в аграрних підприємствах виявлено пріоритетність впровадження інновацій щодо методів застосування добрив та засобів захисту рослин. При цьому потенціал нових технологій з вирощування рослин і тварин, впровадження організаційно-управлінських інновацій залишається не реалізованим (с. 194). Більш детальний аналіз інноваційності проведено за окремими агрокомпаніями, що дозволило окреслити основні тенденції, закономірності і проблеми інноваційних процесів у вітчизняному аграрному секторі (с. 210-211). В якості аргументації необхідності активізації інноваційної діяльності представлено моделі кореляційної залежності показників господарської діяльності від рівня витрат на інноваційний розвиток (с. 219).

Четвертий розділ роботи присвячено діагностиці різних аспектів інвестиційних процесів в Україні та інших країнах, виявленню особливостей інвестування у вітчизняних агропромислових підприємствах, оцінці інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств.

Заслугове на увагу визначена потреба у інвестиціях підприємств сільського господарства до 2025 р. за трьома варіантами: для забезпечення рівня відтворення, для технічної модернізації і для інноваційної модернізації (с.307). Важливим є висновок про виявлений вплив збільшення рівня сформованості інтелектуального капіталу підприємства на підвищення його інвестиційної привабливості (с. 311). В розвиток цієї думки встановлено, що на розвиток аграрної сфери впливають обсяг інвестицій, стабільність інвестиційних процесів та їхні якісні характеристики (с. 316).

У п'ятому розділі автором обґрунтовано пріоритети та інноваційні компоненти альтернативних джерел інвестування розвитку підприємств АПК. З метою забезпечення відновлення економіки суб'єктів агропромислового бізнесу пропонується застосування програми реалізації концепції партнерства, Industry 4.0 та імплементації бізнес-цілей підприємства. Для активізації інвестицій в інноваційній розвитку наголошується на необхідності створення рівних умов для ведення бізнесу шляхом реалізації інституційних реформ, покликаних розблокувати можливості для здійснення приватних інвестицій (с. 332). З метою цілісної оцінки інвестиційного клімату в Україні, як основного чинника зовнішнього середовища для здійснення підприємством інвестування, здійснено структурування його складових з представленням відповідної моделі (с. 351). Для діагностики внутрішнього середовища підприємства удосконалено матрицю визначення інноваційної зрілості підприємства (с. 354). З метою активізації інвестиційно-інноваційної діяльності автор рекомендує розширення застосування нетрадиційних джерел фінансування (с. 356). Обґрунтування джерел і ефективності інвестицій запропоновано здійснювати за відповідним інвестиційним логістичним ланцюгом (с. 362).

Логічність і чітка послідовність проведеного дослідження щодо вирішення поставлених задач є підтвердженням наукової аргументованості та достатньої обґрунтованості основних положень і висновків, викладених у дисертації.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій підтверджується використанням відповідної інформаційної бази: нормативно-правових актів України, даних Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Хмельницькій області, Хмельницької обласної державної адміністрації, опрацьованих та узагальнених даних фінансової і статистичної звітності аграрних підприємств країни і області, перш за все щодо їх інвестиційної та інноваційної діяльності, офіційних звітів про діяльність НААН України, оцінок незалежних експертних організацій, результатів власних досліджень і спостережень тощо.

В цілому результати дисертаційного дослідження мають цілісну і завершену форму, характеризуються обґрунтованістю та достовірністю.

Наукова новизна результатів дослідження. Наукова новизна викладена в роботі системно і послідовно.

Заслуговує на увагу авторське бачення системи інноваційного розвитку підприємств АПК як функціональної сукупності економічних процесів, що взаємодіють в досягненні мети, які генеруються підсистемами, що містять матеріальні та нематеріальні компоненти, враховуючи особливості і специфіку діяльності підприємств та здатність безперервно відстежувати зміни у визначених пріоритетних факторах і спроможність забезпечувати гнучку й оперативну адаптацію (трансформацію) елементів, готовність до нових завдань, нової ситуації, що дозволило визначити та створити наукове підґрунтя використання інноваційних інструментів для подальшого підвищення інвестиційної привабливості та розбудови інвестиційних бізнес-процесів та сприятиме активізації і мотивації інноваційного розвитку (с. 65);

Автором вперше запропоновано структуровану цілісну економічну модель інвестиційного клімату України SMS (Self Management System) як множини елементів, об'єднаних в ціле за рахунок взаємодії один з одним, що забезпечує переваги в діагностиці та прогнозуванні інвестиційного клімату в Україні, і в результаті суттєво сприяє досягненню цілей при прийнятті управлінських рішень, які забезпечуються за рахунок системного ефекту (с.351-353).

Заслуговують на увагу концептуальні засади еталонної адаптованої 3D-моделі в концепції Industry 4.0, представленої взаємодією кіберфізичних компонентів, що включає в себе активи, відтворює протягом всього життєвого циклу віртуальну реальність діяльності підприємства, сприяє чіткому розумінню функцій, організації виробництва, об'єднуючи матеріальні і нематеріальні активи в єдину мережу з можливістю надання урегульованого доступу до автоматичного обміну інформацією, в тому числі з контрагентами по розробці, виробництву, використанні, утилізації, що передбачає застосування сервісно-орієнтованої архітектури (SOA), де компоненти I4.0 можуть надавати у мережі послуги іншим з метою забезпечення економічного, в тому числі інноваційного, розвитку (с. 340-346).

Варті позитивної оцінки удосконалені методологічні засади побудови структурно-логічної моделі дослідження інвестування як детермінанти економічного розвитку, що включає взаємопов'язані групи показників: загальні оціночні; інвестиційного забезпечення, що характеризують кількісні та якісні параметри інвестиційного процесу окремих підприємств; ефективність інвестиційного забезпечення і чинників, які формують інвестиційний клімат та забезпечують взаємозв'язок інвестиційної привабливості і результатів інвестування; результативні індикатори здійснення тих чи інших заходів (с. 112).

Незаперечну цінність мають розробки дисертанта щодо методичних підходів обчислення потреби у інвестиціях, як дієвого інструменту визначення необхідних обсягів інвестицій для простого, розширеного чи

інноваційного відтворення, обґрунтування формування власних та альтернативних джерел інвестування інноваційного розвитку (с. 307).

Автором удосконалено механізми створення логістичного ланцюга інвестування інноваційного розвитку підприємства з розкриттям основних етапів формування інвестиційних потоків за визначеними інноваційними пріоритетами, що дозволяє отримати принципово нові технології, методи організації виробництва, перейти на вищі технологічні уклади, збільшити наявні інтелектуальні активи, забезпечити інвестування подальшого інноваційного розвитку підприємств (с. 362).

Заслуговують на увагу удосконалені дослідником методичні підходи до визначення інноваційності підприємств, які дозволяють виявити драйверів і аутсайдерів ринку, та методичні підходи до оцінювання ефективності інноваційної діяльності підприємств на основі комплексного підходу (с. 119, 121-122).

Вважаємо цінними розробки автора в частині методології оцінювання ефективності інвестування підприємств і застосування індикаторів, як адекватних інструментів вимірювання інвестиційної активності, економічної ефективності вкладень та соціального ефекту залучення інвестицій, а також методології оцінювання ефективності інвестування інноваційної діяльності підприємств, що сприяє систематизації за традиційними та альтернативними напрямками, дозволяє виявити негативні фактори впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств АПК (с. 137-140, с. 150-151).

В сукупності наукові розробки, представлені в дисертаційному дослідженні, суттєво примножують та поглиблюють наукові знання щодо активізації інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК.

Відповідність структури і змісту дисертації та автореферату встановленим вимогам. Дисертаційна робота Волощука В. Р. відповідає вимогам МОН України до докторських дисертацій. Вона складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків, викладена на 438 сторінках комп'ютерного тексту, в т. ч. основна частина на 385 сторінках. Дисертація містить 63 таблиці, 85 рисунків, 12 додатків, список використаних джерел налічує 367 найменувань.

В авторефераті достатньо повно висвітлено отриману автором новизну наукового дослідження, основні положення дисертаційної роботи, висновки та пропозиції. Автореферат оформлений згідно вимог МОН України, його зміст ідентичний змісту дисертації.

Теоретична та практична цінність одержаних результатів. Наукові результати та основні положення дисертаційної роботи апробовані на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях. Результати представленого дослідження щодо інвестування інноваційного розвитку суб'єктами агробізнесу, зокрема в частині методичних підходів до оцінювання рівня інвестування підприємств АПК, ідентифікації чинників негативного впливу на вказані процеси, методики оцінки інноваційності підприємств, обґрунтування оптимальних напрямів впровадження інновацій,

визначення пріоритетності та застосування альтернативних джерел інвестування інноваційної діяльності можуть використовуватись в практичній діяльності підприємств АПК. Теоретичні та методичні розробки дисертанта запроваджені в навчальний процес Вінницького національного аграрного університету при підготовці фахівців економічного профілю. Практична значущість та цінність результатів представленого дослідження підтверджені довідками про їх впровадження у діяльність організацій та підприємств АПК, де вони були застосовані.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в опублікованих працях. Результати дослідження достатньо повно представлені у 32 наукових працях, у тому числі 1 одноособовій та 1 колективній монографії, 21 статті у наукових фахових виданнях України та закордонних виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз, 9 публікаціях апробаційного характеру, в т. ч. 2 – у зарубіжних виданнях. Загальний обсяг публікацій, які належать особисто автору, становить 31,62 ум. др. арк.

Дискусійні положення та зауваження до змісту роботи. Відзначаючи належний теоретико-методичний рівень дисертаційної роботи, форму та зміст, обґрунтованість і достовірність викладеного матеріалу, наукове та практичне значення отриманих результатів, слід звернути увагу на окремі дискусійні положення та висловити відповідні побажання:

1) дослідником розкрито концептуальні засади 3D-моделі в концепції Industry 4.0, представленої взаємодією кіберфізичних компонентів, що включає в себе активи (Asset), відтворює протягом всього життєвого циклу віртуальну реальність діяльності підприємства (цифровий двійник) (с.340-346), але при цьому не окреслено, як вони сприяють забезпеченню комунікативної взаємодії з усіма іншими активами;

2) автором розроблено методологічні засади побудови структурно-логічної моделі дослідження інвестування як детермінанти економічного розвитку, що включає взаємопов'язані групи показників, які є основою послаблення впливу бізнес-інтересів, головним елементом концепції партнерства з ЄС (с. 112, 137, 140), проте за результатами застосування даної моделі та інших методичних підходів недостатньо обґрунтовано основні пріоритети для стабільного розвитку аграрних підприємств, мобілізації внутрішніх чинників забезпечення ефективності виробництва, своєчасного задоволення потреб споживачів і нарощування експортного потенціалу;

3) в роботі зазначається, що авторський підхід до оптимізації експортної діяльності на основі використання методів нечіткої логіки дозволяє визначити найменш впливовий чинник на експорт порівняно із іншими вхідними параметрами, індикатори результативності експортної діяльності у відповідності до отриманих даних, які дають можливість об'єднати учасників зовнішньоекономічної діяльності, активізують їх і підвищують конкурентоспроможність підприємств АПК та країни (с. 12),

однак в роботі (зокрема в п. 5.3) не вказано величину впливу даного чинника на результативний показник;

4) дослідником обґрунтовано концептуальні положення моделі системи інноваційного розвитку підприємств АПК як функціональної сукупності економічних процесів, що у взаємодії сприяють досягненню мети, які генеруються підсистемами, що містять матеріальні та нематеріальні компоненти, враховуючи особливості і специфіку діяльності підприємств та здатність безперервно відстежувати зміни у визначених пріоритетних факторах і спроможність забезпечувати гнучку й оперативну адаптацію (трансформацію) елементів, готовність до нових завдань, нової ситуації, що становить наукове підґрунтя використання інноваційних інструментів для подальшого підвищення інвестиційної привабливості (с. 64-65), але в розвиток цих концептуальних положень не запропоновані відповідні механізми розбудови інвестиційних бізнес-процесів, активізації і мотивації інноваційного розвитку;

5) важливими в методичному плані є авторські підходи до визначення потреби у інвестиціях для трьох варіантів відтворення основних засобів (простого відтворення, технічної та інноваційної модернізації) (с.307), проте при цьому мало уваги приділено такому дієвому інструменту інвестиційного забезпечення процесу відтворення, як амортизаційній політиці, з використанням якого можна активізувати інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств АПК;

6) в методичному плані в розділі 2 дослідником представлено досить широкий спектр інструментарію дослідження інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК. З нашої точки зору, в контексті аргументації робота значно б виграла, якби здобувачем було проведена комплексна упорядкована діагностика всіх цих процесів за всіма етапами аналізу з використанням запропонованих підходів (с. 104, 119, 138, 151) на базі окремих інноваційно-активних та інноваційно-неактивних підприємств різних сфер АПК, що б дало можливість виявити зовнішні та внутрішні чинники різного характеру впливу на інвестиційно-інноваційну діяльність підприємств;

7) автор в роботі достатньо уваги приділив альтернативним джерелам інвестування інноваційного розвитку суб'єктів господарювання, в тому числі їх порівняльному аналізу (с. 356) з обґрунтуванням доцільності застосування крауд-фінансування (с. 360-361). Разом з тим, мало б сенс в контексті порівняльного аналізу (с.137) оцінити перспективи і пріоритетність всіх, як традиційних так і альтернативних, джерел інвестування інноваційного розвитку окремих підприємств для обґрунтування оптимальної структури джерел фінансування в залежності від зовнішнього та внутрішнього економічного середовища.

Проте зазначені дискусійні положення та зауваження не змінюють позитивної оцінки дисертаційної роботи та значення отриманих результатів, а лише підтверджують складність досліджуваної проблеми.

Загальний висновок.

Дисертація Волощука В.Р. є завершеною науковою роботою, результатом власних розробок, що висвітлює актуальну тему і має вагомим теоретичне та практичне значення. Тема роботи, об'єкт і предмет дослідження, її зміст, а також наукові положення та висновки відповідають паспорту спеціальності 08.00.04 – економіка та управління підприємства (за видами економічної діяльності).

Автореферат дисертації за своїм змістом та структурою відповідає дисертаційній роботі. Обсяг друкованих праць та їх кількість відповідає вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Формулювання наукових гіпотез, їх перевірка, рівень володіння методологією і методами наукового дослідження, обґрунтованість висновків переконливо демонструють відповідний кваліфікаційний рівень здобувача та якість проведеного дисертаційного дослідження.

За актуальністю, змістом, отриманими результатами, науковою новизною та практичним значенням дисертація «Інвестування інноваційного розвитку підприємств АПК: теорія, методологія, практика» відповідає вимогам, які пред'являються до докторських дисертацій відповідно до пунктів 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами і доповненнями), а її автор **Волощук Віталій Ростиславович** заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент:

доктор економічних наук,
доцент,
професор кафедри маркетингу та
управління бізнесом
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

М. М. Могилова

